

Arckép a hatósági élelmiszer-ellenőrzés történetéből:

Dr. Nyiredy Jenő (1865-1932)

Gönczy Árpád

Érkezett: 1999. augusztus 23.

A 19. század utolsó éveiben a vizsgált élelmiszerek, takarmányok, műtrágyák és más mezőgazdasági termékek kb. 22 %-a hamisított volt. Ez indokolta a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló 1895:XLVI. törvénycikk megalkotását és hatályba léptetését.

A hamisítások megelőzése, leleplezése és bizonyítása sok mikroszkópos, kémiai és más vizsgálatot igényelt. Így természetes, hogy e feladatokkal – később a közegészségügyi vizsgálatokkal is – a már kellő tapasztalatokkal rendelkező törvényhatósági vegyvizsgáló és az egyébként kutatásokkal foglalkozó mezőgazdasági vegykísérleti állomásokat (a továbbiakban együtt állomás) bízták meg. A törvény szerinti vizsgálatok, szakvélemények ítékezés alapjául szolgálnak, ezért a 16.026/1898.FM rendelettel szabályozták az állomások személyi, tárgyi, működési és egyéb feltételeit.

A hazai, külföldi (főként német) tapasztalatok ellenére sok nehézséggel járt az új állomások tervezése, szervezése, felszerelése, működtetése. A szakemberek nem szívesen foglalkoztak az aprólékos vizsgálatokkal. A külföldi műszerek, eszközök, vegyszerek beszerzését a hazai termékek védelmében korlátozták, a hazaiak minősége pedig nem volt mindig megfelelő. A közigazgatás vezetői túl költségesnek tartották az állomások működtetését és kételkedtek az ügyintézés jogszerűségében.

Dr. Nyiredy Jenő egyike volt azoknak a szakembereknek, aki a földművelésügyi miniszter megbízásából – a tanári munka mellett – több állomás megszervezését eredményesen végezte el.

Életrajz

Nyiredy Jenő a Háromszék vármegyei Nagyajtán 1865. február 17-én született.

Kolozsváron az Unitárius Kollégium Főtanodájában érettségizett (1883) és a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemen szerzett gyógyszerész oklevelet (1887) és doktori címet (1888). Bátyja Nyiredy Géza (1861-1914) ugyanezen az egyetemen szerzett természettan, földrajz szakos tanári oklevelet (1886) és doktori címet (1889). Nyiredy Géza 1888-tól a gyógyszerész-

gyakornokok tanfolyamát vezette és Issekutz Hugó gyógyszerészdoktorral együtt írta meg 1895-ben az úttörő jelentőségű "Gyógyszerismé" c. könyvet.

Nyiredy Jenő pályaválasztására azonban döntő hatással nem bátyja, hanem dr. Fabinyi Rudolf (1849-1920), a kémiai intézet igazgatója, a modern szerves kémia első hazai művelője és dr. Kosutány Tamás a magyaróvári m. kir. Gazdasági Akadémia tanára, a sokoldalú kutató és szakíró volt. Tanított a kolozsvári egyetemen (1888), a gazdasági akadémiák (tanintézetek) évfolyamain: Magyaróvár (1891), Keszthely (1897), Debrecen (1899), Magyaróvár (1901), Kassa (1907) második tanársegéd (1888), első tanársegéd (1893), segédtanár ((1896), rendes tanár (1897) beosztásban.

Jenő Nyiredy

Az akadémiákhoz (tanintézetekhez) tartozó vagy attól többé-kevésbé függetlenül működő vegykísérleti állomások vezetőjeként a következő helységeken működött: Keszthely (1897-1898), Debrecen (1899- 1901), Magyaróvár (1903-1904), Kassa (1907-1913). Az 1920. év februárjában még Kassán volt, majd Csehszlovákiából áttelepült Magyarországra. Az éppen akkor megalapított Közgazdasági Egyetem előadója lesz.

Kassán még a munkás-gimnáziumokban, a cs. és kir. Katonai Főreál-gimnáziumban, a földbirtokosok, a rokkantkatonák és mások részére szervezett tanfolyamokon is tanított. Előadásokat tartott az irodalmi, pl. Kazinczy Társaság és a tudományos-műszaki egyesületekben. Választmányi tagja volt a Felsőmagyarországi Mérnök Egyesületnek, nyugdíjazása (valószínű 1925-ben) után társelnöke volt a Társadalmi Egyesületek Szövetségének, valamint tiszteletbeli gondnoka és az Igazgató Tanács tagja a Budapesti Unitárius Egyházközségnek. A gazdasági felsőoktatásban végzett eredményes munkássága elismeréseként kir. tanácsos (1918) és gazdasági akadémiai igazgató (1922) címmel tüntették ki.

Budapesten 1932. november 19-én hunyt el.

A tanár

Tanári pályafutása alatt példaként lebegett szeme előtt Fabinyi mély tudáson alapuló, lelkes, figyelmet lekötő, ideálisan szép előadásai.

Magyaróváron tudása bővítése és elismertetése érdekében saját elhatározásból vizsgát tett az akadémia tantervében előforduló tantárgyakból. Rövid

időn belül már nem ismétlő, hanem önálló előadásokat tartott, gyakorlatokat vezetett. Az általános (szervetlen és szerves) kémia, kémiai analitika, mezőgazdasági technológia és borászat mellett gazdasági ásványtant és földismeretet, éghajlat- és időjárástant, valamint takarmánytant is oktatott.

Nagy jelentőséget tulajdonított a gyakorlati bemutatásoknak. Saját gyűjtésből és adományokból sok szakember által nagyra értékelt földtani, ásványtani gyűjteményt állított össze. Előadásaiban nem győzte hangsúlyozni a kémia gazdasági jelentőségét, hasznát.

A tiszteletére rendezett ünnepségen (1918) a következőket mondta: "Mint tanár minden módot és eszközt igyekeztem felhasználni arra, hogy a vegytant, mint az intenzív gazdálkodás egyik jelentős tudományát hallgatóim előtt megszerettessem, kedvelté tegyem. Hogy célom sikerült-e legalább megközelíteni, azt igazolja azon tény, hogy hallgatóim szívesen tanulják a tárgyat, de akadnak köztük olyanok is, akik itt szerzett ismereteik bővítése céljából külföldi iskolákat kerestek fel".

A kassai akadémia igazgatója, Zalka Zsigmond szigorú, de igazságos tanárnak tartotta, aki jó tulajdonságaival kivívta tanártársai, hallgatói megbecsülését, tiszteletét és szeretetét.

A vegykísérleti állomások szervezése

Kolozsváron Fabinyi 1887-ben a kémiai intézetben kezdte megszervezni saját elképzelései szerint az Erdélyrészi m. kir. Állami Vegykísérleti Állomást, amelynek 1889-től vezetője volt. Nyiredy részt is vett az állomás munkájában. Elsajátította Fabinyi kitűnő kutatási módszerét és alapos áttekintést nyert az állomás munkájáról. Ezeket hasznosította a kémiai tanszékek, vegykísérleti állomások megszervezésénél pl. Keszthelyen, Debrecenben és Kassán.

Mint a debreceni állomás vezetője rövid ideig a m. kir. Dohánytermelési Kísérleti Állomást is vezette. Magyaróváron Kosutány bor-, búza-, dohánykutatásaiba kapcsolódott be, a kémiai vizsgálatok jelentős részét ő végezte. Saját elképzelése szerint talajismereti laboratóriumot rendezett be.

Az állomások igazgatóinak éves értekezletein számos új hamisítási eljárásra hívta fel a figyelmet. Javaslatait a minisztérium a jogi szabályozásnál használta fel. Szolgálati helyein az állomások feladatkörét bővítette, tevékenységüket népszerűsítette (1), gondoskodott hatékony és gazdaságos működésükről.

A már említett ünnepségen mondta: "Eredményeim elérésének fő eszközei természetesen a jól berendezett, a kísérletezés céljainak megfelelő tantermek és laboratóriumok voltak. Ezek létesítését forszíroztam minden intézetnél,

ahol eddig szolgáltam. Nem mondom sok nehézséggel kellett megküzdenem, némelykor sok keserűséget kellett elszenvednem, de erős akarattal és – hála a tanügyi osztály intézkedéseimet megértő vezetőjének – mindig sikerült ezen eszközöket megteremteni".

Szakirodalmi munkásság

Kosutány sokoldalú szakirodalmi tevékenységét méltatva maga említette meg, hogy ezzel a szükségesnél kevesebbet foglalkozott. Mentségére felhozta, hogy soha nem állt hosszabb időre rendelkezésére korszerű, jól felszerelt laboratórium. Ugyanis az általa szervezett állomásokat mindig át kellett adni másnak. Kettős munkaköre felemésztette idejét, energiáját.

Magyaróváron a hallgatók tanulásának megkönnyítésére jegyzeteket írt pl. vegytan, technológia, ásvány- és földtan tantárgyakból, amelyeket évente korszerűsített és bővített. Előszeretettel foglalkozott közgazdasági kérdésekkel, pl. a mezőgazdaságban még feltáratlan lehetőségekkel (2), a katasztrófa helyzetben fellépő élelmiszer-, üzemanyaghiány stb. megszüntetésével (3), mezőgazdasági statisztikával (4). Cikkei jelentek meg a Fabinyi által szerkesztett és kiadott Vegytani Lapokban, a Gyógyszerészeti Hetilapban, a Köztelekben, a Mezőgazdasági Szemlében és más akkori szakfolyóiratokban.

Irodalom

A debreceni m. kir. Gazdasági Tanintézet igazgatósági iratai, tanári kari jegyzőkönyvei (1899-1901) A kassai m. kir. Gazdasági Akadémia tanári kari jegyzőkönyvei (1907-1920), Hajdú-Bihar megyei Levéltár

Dr. Nyiredy Jenő törzslapja 1891., Győr-Moson-Sopron megyei Levéltár. Mosonmagyaróvár

1. Nyiredy Jenő: A mezőgazdasági vegykísérleti állomások rendeltetéséről és a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításáról. Debreceni Gazdasági Lapok, II. (1900) 9. 66-68., 10. 74-76., 11. 81-83., 12. 91-93.
2. Nyiredy Jenő: Mezőgazdasági program Magyarország részére. Magán Kiadás. Bp. 1923.
3. Nyiredy Jenő: A kémia szerepe a háborúban. Műszaki Közlemények. Kassa. 1916. 1-2. Különlenyomat
4. Nyiredy Jenő: A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Szarvasmarhatenyésztők Egyesülete 1928/29. évi termelési és takarmányozási adatai. Állattenyésztők Lapja. 1930. 17-18. Különlenyomat

---

Helyesbítés:

Az „Élelmiszervizsgálati Közlemények” 1999. évben megjelent XLV. kötete 2. füzetének 107. oldalán az „Életrajz” című fejezet utolsó előtti bekezdése helyesen:

„Kerpely Kálmán igazgatóhelyettessel, későbbi igazgatóval való ellentéte miatt a keszthelyi m. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomáshoz helyezik.”